

Opvoeding en seksuele ontwikkeling van adolescenten: Een literatuurstudie

Hanneke de Graaf, Ine Vanwesenbeeck, Liesbeth Woertman en Wim Meeus

This review examines associations between parenting styles and the psychosexual development of adolescents. Methods and results of empirical studies of associations between parental support, control, and knowledge and the sexual behavior and sexual health of adolescents are described and evaluated. The results show that, in general, higher scores on support, control and knowledge relate to less sexual experience, safer sexual practices and higher sexual competence. Despite the vast amount of literature on this subject, the majority of these studies focus on single dimensions of parenting and unidirectional parenting influences. This review generates hypotheses regarding interactions of different parenting styles and reciprocal associations between parents and their children. There is a need for more dynamic, dialectical studies of parenting and children's sexual development.

Inleiding

De adolescentie wordt gekenmerkt door groei en ontwikkeling, ook op het terrein van seksualiteit. Alhoewel seksuele ontwikkeling een levenslang proces is, komt de ontwikkeling op deze leeftijd in een stroomversnelling. Veel adolescenten maken enorme veranderingen door op seksueel gebied. Ze hebben de

H. de Graaf, drs., Onderzoeker Rutgers Nisso Groep– kenniscentrum seksualiteit

I. Vanwesenbeeck, dr., Onderzoeker & programma coördinator , Rutgers Nisso Groep– kenniscentrum seksualiteit

L. Woertman, dr., Universitair Docent aan de Universiteit Utrecht, Afdeling Klinische en Gezondheidspsychologie

W. Meeus, prof., dr., hoogleraar Universiteit Utrecht, Afdeling Pedagogische en Onderwijskundige Wetenschappen

Correspondentieadres: **H. de Graaf**, drs., Rutgers Nisso Groep, Postbus 9022 3506 GA Utrecht, e-mail: h.degraaf@rng.nl

Dit artikel is mogelijk gemaakt door financiering van het Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek Seksualiteit (www.fondsseksualiteit.nl)

eerste ervaringen met relaties en seks, moeten leren wat ze wel en niet willen, hoe je dit duidelijk maakt aan je sekspartner, hoe je het contact – ook voor de ander - plezierig maakt en hoe je eventuele negatieve gevolgen van seks voorkomt. De meeste jongeren doen in elk geval enige seksuele ervaring op tijdens de adolescentie, maar er bestaan grote individuele verschillen, zowel in ervaring als in de gevoelens die met deze ervaringen gepaard gaan. In Nederland heeft bijvoorbeeld één op de tien 14-jarigen al geslachtsgemeenschap gehad, terwijl een even groot deel van de 19-jarigen nog nooit gezoend heeft (De Graaf, Meijer, Poelman & Vanwesenbeeck, 2005).

Aangenomen wordt dat ouders een rol spelen bij deze individuele verschillen. Een groot aantal studies rapporteert samenhangen tussen opvoeding en seksueel gedrag (bijvoorbeeld de leeftijd waarop iemand voor het eerst geslachtsgemeenschap heeft) en beschermingsgedrag (het gebruik van anticonceptie en condoms). In mindere mate zijn verbanden met de kwaliteit van seksuele ervaringen beschreven (bijvoorbeeld met seksuele satisfactie). In dit overzichtsartikel worden de resultaten van deze studies beschreven en geëvalueerd. Om de enorme hoeveelheid literatuur enigszins in te dammen, beperken we ons tot algemene opvoeding en laten we seksuele opvoeding (bijvoorbeeld de seksuele attitudes van de ouders en het praten met de kinderen over seks) buiten beschouwing. We bestuderen drie dimensies van opvoeding die uitgebreid zijn beschreven: steun, controle en kennis die ouders hebben van het gaan en staan van hun kind.

Dit overzichtsartikel gaat een stap verder dan alleen het beschrijven van samenhangen tussen deze drie dimensies van opvoeding en seksuele ontwikkeling van jongeren. Steun, controle en kennis zijn naar alle waarschijnlijkheid niet onafhankelijk van elkaar. We zullen daarom, waar mogelijk, ingaan op de relatieve effecten van elk van deze dimensies, en hypothesen formuleren met betrekking tot mogelijk mediërende effecten. Daarnaast wordt er kritisch gekeken naar de unidirectionele benadering van het meeste bestaande onderzoek. Resultaten worden meestal geïnterpreteerd als zouden ouders de kinderen beïnvloeden, niet andersom. Dit overzicht geeft suggesties voor alternatieve, wederzijdse verklaringen voor de verbanden tussen opvoeding en seksuele ontwikkeling.

Methode

Voor het zoeken van literatuur werden de databases van het informatiecentrum van de Rutgers Nisso Groep, PsychInfo, Medline en Social SciSearch geraadpleegd. Gebruikte trefwoorden waren onder andere 'family of origin', 'family relations', 'family background', 'parental characteristics', 'parenting style', 'parent child relations', 'parent child communication', 'childrearing practices', 'parental role', en 'parental involvement', gecombineerd met 'psychosexual behavior' en 'psychosexual development'. De selectie werd beperkt tot empirisch onderzoek, uitgevoerd vanaf 1980 in een westers land. Vanwege de grote

hoeveelheid publicaties naar de invloed van ouders op de leeftijd van de eerste geslachtsgemeenschap, werden met betrekking tot dit thema uitsluitend groot-schalige representatieve en/of longitudinale studies meegenomen. Deze selectie resulteerde in 55 publicaties. Kenmerken van deze studies zijn te vinden in Tabel 1.

Tabel 1. Kenmerken van de gebruikte literatuur

Onderzoek	Omschrijving en categorisering van de operationalisering van opvoeding ^a	Beschrijving van de operationalisering van seksuele gezondheid	Steekproef
Baker et al. (1988)	goedkeuren dat het kind deelneemt aan sociale activiteiten zonder ouderlijk toezicht (c)	ervaring met geslachtsgemeenschap, anticonceptiegebruik bij de eerste en laatste geslachtsgemeenschap	329 adolescenten, 14-17 jaar, en hun ouders
Barnett et al. (1991)	gepercipieerde gezinscohesie en kracht (s); mate van openheid in communicatie (s)	zwangerschap	124 seksueel ervaren meisjes, 13-19 jaar
Bates et al. (2003)	gepercipieerde permissiviteit (c); monitoring (k)	aantal sekspartners met 16-17 jaar	458 adolescenten, gevolgd van 5 ^e tot 16 ^e -17 ^e jaar
Biglan et al. (1990)	ruzie (s); monitoring (k); samen tijd doorbrengen, plezier hebben (s); probleemoplossende vaardigheden in gezin (s)	seksueel risico gedrag (veel riskante sekspartners, geen condoomgebruik, ervaring met anale seks)	steekproef 1: 131 8th-12th graders en hun ouders; steekproef 2: 99 8th-12th graders
Borawski et al. (2003)	monitoring (k), mogelijkheid om tijd door te brengen met vrienden zonder ouderlijk toezicht (c), gepercipieerd vertrouwen van de ouders (s)	ervaring met geslachtsgemeenschap, aantal sekspartners, ervaring met soa, condoomgebruik	692 adolescenten in 9th and 10th grade
Capaldi et al. (1996)	ouderlijk toezicht op activiteiten met vrienden (c); grenzen aan tijd die zonder ouderlijk toezicht wordt doorgebracht (c)	ervaring met geslachtsgemeenschap, leeftijd eerste geslachtsgemeenschap	201 jongens, gevolgd van 10e tot 18e jaar
Cotton et al. (2004)	tijd doorgebracht buiten ouderlijk toezicht (c); indirect monitoren (k)	perceptie van de timing van de eerste geslachtsgemeenschap	127 seksueel ervaren meisjes, gevolgd van 12-15e tot 15-18e

Onderzoek	Omschrijving en categorisering van de operationalisering van opvoeding ^a	Beschrijving van de operationalisering van seksuele gezondheid	Steekproef
Crosby et al. (2002)	monitoring (k)	ervaring met soa	217 Afro-Amerikaanse meisjes, lage SES, 14-18 jaar
Crosby et al. (2002)	ervaren steun van gezin (s)	communicatie met sekspartners over veilig vrijen, ingeschat vermogen om over condoomgebruik te onderhandelen, condoomgebruik	469 Afro-Amerikaanse meisjes, lage SES, 14-18 jaar
Davis & Friel (2001)	kwaliteit van de relatie met de moeder (percepties van liefde, warmte en communicatie, algemene waardering van relatie, tevredenheid moeder over relatie) (s)	leeftijd eerste geslachtsgemeenschap, aantal sekspartners	6261 meisjes en 6106 jongens, 11-18 jaar
De Graaf et al. (2005)	gepercipieerde responsiviteit en affectie (s); monitoring (k)	ervaring met geslachtsgemeenschap, anticonceptie en condoomgebruik, seksuele tevredenheid, assertiviteit en zelfvertrouwen in seksuele interacties	4821 Nederlandse adolescenten, 12-25 jaar
Dittus & Jaccard (2000)	tevredenheid met relatie met moeder (s); gepercipieerde ouderlijke controle (c)	ervaring met geslachtsgemeenschap, anticonceptiegebruik bij de laatste geslachtsgemeenschap, ervaring met zwangerschap	20745 adolescenten, 12-18 jaar
Dittus et al. (1999)	tevredenheid met relatie met moeder(s)	ervaring met geslachtsgemeenschap	751 Afro-Amerikaanse adolescenten (14-17 jaar) en hun moeders
Doljanac & Zimmerman (1998)	tijd die met ouders wordt doorgebracht (s); steun van ouders (s); op bepaalde tijd thuis moeten zijn (c); manier van problemen oplossen (c)	ervaring met geslachtsgemeenschap, leeftijd eerste geslachtsgemeenschap, aantal sekspartners, condoomgebruik	824 9th graders
Fingerson, L. (2005)	tevredenheid met relatie met moeder (s)	aantal sekspartners	9530 adolescenten, 15-18 jaar, en hun moeders

Onderzoek	Omschrijving en categorisering van de operationalisering van opvoeding ^a	Beschrijving van de operationalisering van seksuele gezondheid	Steekproef
Frisco, M.L. (2005)	betrokkenheid bij school (s); toezicht (huiswerk controleren, grenzen stellen) (c); permissieve opvoedstijl (alles zelf mogen bepalen) (c)	anticonceptiegebruik bij de laatste geslachts-gemeenschap	3828 meisjes, gevolgd van 8th grade tot 12th grade
Hope & Chapple (2005)	hechting aan moeder (s); monitoring (k)	ervaring met geslachts-gemeenschap, aantal sekspartners, relatie met laatste sekspartner	709 adolescenten, 15-17 jaar
Huebner & Howell (2003)	monitoring (c & k); frequentie communicatie met ouders (s); manier waarop besluiten worden genomen (c)	aantal sekspartners, condoomgebruik bij de laatste geslachts-gemeenschap	1160 seksueel ervaren adolescenten, 7th-12th grade
Hutchinson (2002)	ervaren kwaliteit van communicatie met de ouders (s)	leeftijd eerste geslachts-gemeenschap, ervaring met soa, condoomgebruik voor 18e	234 vrouwelijke studenten, 19-21 jaar
Jaccard et al. (1996)	tevredenheid met relatie met de ouders (s)	ervaring met geslachts-gemeenschap, seksfrequentie in laatste half jaar, consistent anti-conceptiegebruik	751 Afro-Amerikaanse adolescenten, 14-17 jaar, en hun moeders
Jemmott & Jemmott (1992)	ervaren strengheid (c)	ervaring met geslachts-gemeenschap, seksfrequentie, aantal sekspartners, condoomgebruik, iemand zwanger gemaakt	200 Afro-Amerikaanse jongens, 11-19 jaar
Karofsky et al.(2000)	ervaren kwaliteit van communicatie met de ouders (s)	ervaring met geslachts-gemeenschap	203 adolescenten, gevolgd van 12-21 tot 17-26 jaar
Lammers et al. (2000)	ervaren beschikbaarheid van zorgzame ouder (s)	ervaring met geslachts-gemeenschap	26023 adolescenten, 7th-12th grade
Longmore et al. (2001)	steun (s); autoritaire controle (c); regels, toezicht (c)	leeftijd eerste verkeer en geslachts-gemeenschap	752 adolescenten, 13 of ouder bij eerste meeting, en hun ouders
Luster & Small (1994)	monitoring (s & k), ouder wordt ervaren als zorgzaam, eerlijk en beschikbaar (s)	aantal sekspartners, anticonceptiegebruik	2567 adolescenten, 13-19 jaar
McNeely, et al. (2002)	tevredenheid met moeder-kind relatie(s)	leeftijd eerste geslachts-gemeenschap	2006 adolescenten, 14-15 jaar, en hun moeders

Onderzoek	Omschrijving en categorisering van de operationalisering van opvoeding ^a	Beschrijving van de operationalisering van seksuele gezondheid	Steekproef
Meschke & Silbereisen (1997)	monitoring (k)	leeftijd eerste geslachtsgemeenschap	702 Duitse adolescenten, 15-18 jaar
Metzler et al. (1994)	beschikbaarheid van ouders (s); toezicht (c)	Seksueel risico gedrag (aantal (riskante) sekspartners, anticonceptie en condoomgebruik, ervaring met geslachtsgemeenschap, anale seks en SOA)	609 adolescenten, 14-17 jaar; 131 adolescenten, 15-17 jaar; 99 adolescenten, 15-18 jaar
Miller et al. (1986)	ervaren strengheid en regels (c)	attitude tav seks voor het huwelijk en eigen ervaring met geslachtsgemeenschap	2423 adolescenten, 15-18, en hun ouders
Miller et al. (1997)	gepercipieerde permissiviteit (regels, toezicht) (c); straf (slaan, dreigen) (s); terughouden van liefde (s); steun en verbondenheid (s)	leeftijd eerste geslachtsgemeenschap	1145 kinderen, 7-11 (eerste meting), 12-16 (tweede meting), en 18-22 (derde meting)
Miller et al.(1999)	monitoring door moeder (k), communicatie tussen moeder en kind (s)	ervaring met geslachtsgemeenschap, aantal sekspartners, leeftijd eerste geslachtsgemeenschap, condoomgebruik	907 Afro-Amerikaanse en Latijns-Amerikaanse adolescenten, 14-16 jaar, en hun moeders
Moore & Chase-Lansdale (2001)	kwaliteit van de relatie met de ouders (wederzijds vertrouwen, kwaliteit van de communicatie, mate van boosheid en afstandelijkheid) (s)	leeftijd eerste geslachtsgemeenschap en ervaring met zwangerschap	289 Afro-Amerikaanse meisjes, 15-18 jaar, en hun moeders
Moore & Davidson (1997)	gepercipieerde communicativiteit (s); strengheid (c)	schuldgevoelens bij de eerste geslachtsgemeenschap, huidige seksuele tevredenheid	570 vrouwelijke studenten, 18-23 jaar
Mueller & Powers (1990)	communicatiestijl van de ouders (s)	seksfrequentie, anticonceptiegebruik, kennis van seksualiteit	160 studenten
Paul et al. (2000)	gezinscohesie (s); expressiviteit (s); hechting (s)	kans op ervaring met geslachtsgemeenschap voor het 16 ^e jaar	1020 kinderen, gevolgd van 3 ^e tot 21 ^e , en hun ouders
Pedersen et al. (2003)	affectie (s); overbescherming (c); monitoring (k)	leeftijd eerste geslachtsgemeenschap	1399 adolescenten, gevolgd van 13 ^e tot 20 ^e

Onderzoek	Omschrijving en categorisering van de operationalisering van opvoeding ^a	Beschrijving van de operationalisering van seksuele gezondheid	Steekproef
Rai et al. (2003)	monitoring (k)	ervaring met geslachts-gemeenschap, con-doombgebruik	1279 Afro-Amerikaanse adolescenten, 13-16 jaar, lage SES
Ream (2006)	probleemgerichte interacties (s)	ervaring met geslachts-gemeenschap	10873 adolescenten, 7th tot 12th grade
Ream & Savin-Williams (2005)	ervaren liefde en zorg (s); tevredenheid met communicatie en relatie (s); aantal gezamenlijke activiteiten (s); probleemgerichte interacties (s)	ervaring met geslachts-gemeenschap	13570 adolescenten, 7th tot 12th grade
Resnick et al. (1997)	verbondenheid (band, ervaren liefde en zorg, tevredenheid met communicatie en relatie) (s); aantal gezamenlijke activiteiten (s); aanwezigheid ouders (s)	ervaring met geslachts-gemeenschap, ervaring met zwangerschap	26023 adolescenten, 7th to 12th grade
Roche et al. (2005)	aantal levensdomeinen waar ouders beslissingen nemen (c)	eerste geslachtsge-meenschap tussen eerste en tweede meting	2559 adolescenten, 12-16 jaar, geen ervaring met geslachtsge-meenschap bij eerste meting
Rodgers (1999)	ervaren ouderlijke steun (s); monitoring (k); ervaren gebruik van schuld-gevoelens als machts-middel (c)	aantal sekspart-ners, consistent anticonceptiegebruik, effectiviteit van anticonceptiemethode, condoombgebruik bij de laatste geslachtsge-meenschap	350 seksueel actieve adolescenten, 9th tot 12th grade
Russell (2002)	betrokkenheid bij school (s)	tiernmoederschap	4928 engelse adolescenten, meting met 16 en 23 jaar
Sandfort (1988)	warmte (s); autoritaire controle (c)	seksuele tevredenheid, seksuele problemen	283 adolescenten, 17-25 jaar
Sionéan et al. (2002)	steun in het gezin (s)	aantal keren weigeren van ongewenste seks	522 Afro-Amerikaanse meisjes, 14-18 jaar
Small & Luster (1994)	monitoring (k), ervaren steun (s)	ervaring met geslachts-gemeenschap	2168 adolescenten in 7th, 9th en 11th grade

Onderzoek	Omschrijving en categorisering van de operationalisering van opvoeding ^a	Beschrijving van de operationalisering van seksuele gezondheid	Steekproef
Smith (1997)	hechting (s); mishandeling (verwaarlozing en misbruik) (s); toezicht (c)	eerste geslachtsgemeenschap met 15 jaar of eerder	803 Afro-Amerikaanse en Latijns-Amerikaanse adolescenten, gevolgd van 13 tot 17
Somers & Paulson (2000)	verbondenheid (affectie en openheid) (s); ervaren liefde en zorg (s); hechting (acceptatie, vertrouwen, hechting) (s)	kennis van seksualiteit, ervaring met seksueel gedrag (van anticonceptiegebruik en geslachtsgemeenschap tot praten over seksualiteit)	157 adolescenten, 9th to 12th grade
Stone & Ingham (2002)	warmte (s); perceptie dat ouders vertrouwen hebben en beschikbaar zijn (s)	(praten over) anticonceptiegebruik bij de eerste geslachtsgemeenschap	963 adolescenten, 16-18 jaar
Taris & Semin (1997)	mate van onenigheid over uitgaan of seksualiteit (c); verbondenheid (s); waarde hechten aan (handhaven van) regels (c)	ervaring met geslachtsgemeenschap	333 (eerste meting) en 255 (tweede meting) adolescenten, 14-18 jaar, en hun moeders
Taris & Semin (1998)	verbondenheid (s); waarde hechten aan (handhaven van) regels (c)	ervaring met geslachtsgemeenschap, interactiecompetentie (seksueel gevoelige vragen durven stellen)	253 Engelse adolescenten, 15-18 jaar, en hun moeders
Troth & Peterson (2000)	manier van problemen oplossen (c)	makkelijk over veilig vrijen praten, bespreken en gebruiken van condooms	237 Australische adolescenten, 16-19 jaar
Van Zessen, G. (1995)	warmte (s); afwijzing (s); structuur (c); ruimte geven (c)	tevredenheid met seksuele interacties	124 volwassenen met 3 of meer sekspartners in laatste jaar
Vesely et al. (2004)	gezinscommunicatie (s)	ervaring met geslachtsgemeenschap, leeftijd eerste geslachtsgemeenschap, huidige seksuele activiteit, aantal sekspartners, anticonceptiegebruik bij de laatste geslachtsgemeenschap	1253 adolescenten, 13-19 jaar, en hun ouders
Werner-Wilson & Vosburg (1998)	ervaren liefde en waardering (s)	seks met riskante partners, anticonceptie en condoomgebruik	271 studenten, gemiddeld 20.3 jaar

Onderzoek	Omschrijving en categorisering van de operationalisering van opvoeding ^a	Beschrijving van de operationalisering van seksuele gezondheid	Steekproef
Wight et al. (2006)	regels voor 's avonds uitgaan (c)	ervaring met geslachts-gemeenschap, leeftijd eerste geslachtsge-meenschap, aantal sekspartners, consistent condoom en anticonceptiegebruik	5041 adolescenten, 13-14 jaar (eerste meting) of 15-16 jaar (tweede meting)

^a (s) = steun, (c) = controle, (k) = kennis

De conceptualisering van opvoeding

In de literatuur worden in opvoeding over het algemeen twee dimensies onderscheiden: steun en controle (Maccoby & Martin, 1983). Steun heeft betrekking op uitingen van affectie, liefde en waardering; het omvat begrippen als warmte, beschikbaarheid, responsiviteit en verbondenheid. In de literatuur rond opvoeding komen twee kenmerken terug die lijken op steun, maar toch net anders zijn: 1) betrokkenheid (meestal gemeten als de tijd die met de kinderen wordt doorgebracht) en 2) de algemene beoordeling van de kwaliteit van de relatie met de ouders (bijvoorbeeld gemeten als de mate waarin ouder of kind tevreden is over deze relatie). Strikt genomen is informatie nodig over de manier waarop de tijd samen wordt doorgebracht of over de aspecten van de relatie waar men precies tevreden over is, voordat deze constructen geassocieerd kunnen worden als steun danwel controle. Uit praktisch oogpunt zullen verbanden met deze concepten in dit artikel echter in dezelfde paragraaf worden beschreven als verbanden met steun.

Controle is gedrag van de ouders dat erop gericht is om gedrag van het kind in een door de ouders gewenste richting te sturen. Deze dimensie is minder homogeen dan steun, hetgeen terug te zien is in het brede scala aan operationalisaties die in de literatuur te vinden zijn. Onder de manieren waarop controle wordt gemeten vallen bijvoorbeeld het aantal regels dat de ouders hebben, de mate van autonomie die de kinderen krijgen, de betrokkenheid van kinderen bij belangrijke beslissingen en de mate waarin de kinderen de ouders als 'streng' ervaren. Een aantal onderzoekers pleit voor een indeling waarin ruimte is voor twee verschillende soorten van controle: voorspelbare, heldere en eerlijke regels (structuur versus chaos, ook wel autoritatieve controle) en het willekeurig eisen van gehoorzaamheid (dwingen versus ruimte geven, ook wel autoritaire controle) (Maccoby & Martin, 1983; Silk, Morris, Kanaya & Steinberg, 2003; Skinner, Johnson & Snyder, 2005). Deze twee soorten controle hangen mogelijk verschillend samen met het gedrag van de kinderen. Wij erkennen dat een dergelijk onderscheid zinvol is in toekomstig onderzoek naar opvoeding, maar in het onderzoek dat momenteel voorhanden is, is deze indeling niet altijd gemaakt.

We zullen daarom om praktische redenen samenhangen met beide vormen van controle in één paragraaf beschrijven.

De kennis die ouders hebben van het gaan en staan van het kind is een derde aspect van opvoeding dat uitgebreid is onderzocht. In de internationale literatuur wordt kennis van wat kinderen doen en met wie vaak aangeduid met de term 'monitoring', hetgeen de indruk wekt dat het hier (uitsluitend) gaat om het in de gaten houden van het kind. Het is echter evident dat controle van de ouders niet noodzakelijk is voor het verwerven van dergelijke kennis en dat het kind toch op zijn minst enigszins moet meewerken om ouders op de hoogte te houden (ervan uitgaande dat het kind af en toe tijd doorbrengt buiten het gezichtsveld van de ouders). Deze kennis kan natuurlijk verkregen worden op initiatief van de ouders, doordat de ouders hiernaar vragen of zelfs eisen dat het kind vertelt wat hij of zij doet als hij of zij niet thuis is. Volgens Stattin en Kerr (2000) is het echter meestal zo dat kinderen uit zichzelf vertellen waar ze naartoe gaan en met wie. Kennis is dan ook meer een kenmerk van de relatie tussen ouders en kind, dan puur een opvoeddimensie, en zal hier dan ook als een apart concept worden opgevat.

In onderstaande paragrafen zullen we achtereenvolgens ingaan op samenhangen met steun, controle en kennis van het gaan en staan van het kind. In elke paragraaf zullen samenhangen met seksuele ervaring, beschermingsgedrag (anticonceptie- en condoomgebruik) en de kwaliteit van seksuele ervaringen (positieve gevoelens, vaardigheden in seksuele interacties) worden beschreven.

Steun

Steun en seksuele ervaring

Van alle vormen van seksueel gedrag waar adolescenten ervaring mee (kunnen) opdoen, richt het overgrote deel van het onderzoek naar seksueel gedrag zich op ervaring met geslachtsgemeenschap. De resultaten van de studies die kijken naar verbanden met ouderlijke steun wijzen allemaal in dezelfde richting: kinderen die meer ouderlijke steun ervaren hebben minder vaak ervaring met geslachtsgemeenschap of hebben de eerste geslachtsgemeenschap op een latere leeftijd. In een grootschalige, representatieve, Amerikaanse studie onder 13- tot 18-jarigen bijvoorbeeld, hebben de jongeren die het gevoel hebben dat hun ouders om hen geven minder vaak ervaring met geslachtsgemeenschap dan degenen die dit niet doen (Lammers et al., 2000). In dezelfde steekproef werden verbanden gevonden tussen verbondenheid met de ouders, affectie en tevredenheid over de relatie met de ouders, en een latere leeftijd van de eerste geslachtsgemeenschap (Resnick et al., 1997). Andere cross-sectionele studies laten vergelijkbare samenhangen zien (Dittus & Jaccard, 2000; Dittus, Jaccard & Gordon, 1999; Fingerson, 2005; Somers & Paulson, 2000).

Enkele longitudinale studies bevestigen bovenstaande bevindingen en tonen aan dat meer ouderlijke steun (ook) vooraf gaat aan relatief weinig seksuele ervaring of laat seksueel actief worden. Een studie uit Nieuw-Zeeland laat zien

dat de kans om voor het 16^e jaar de eerste ervaring met geslachtsgemeenschap te hebben groter is voor jongeren die in een gezin opgroeien met minder samenhang en openheid en meer ruzie (Paul et al., 2000). Noorse onderzoekers vonden dat minder affectie in het gezin (gemeten op 12- tot 14-jarige leeftijd) samenhangt met een lagere mediane leeftijd van de eerste geslachtsgemeenschap (Pedersen, Samuelsen & Wichstrøm, 2003). Andere longitudinale studies vonden vergelijkbare resultaten (Davis & Friel, 2001; Longmore, Manning & Giordano, 2001; Smith, 1997). Eén studie vond geen samenhang tussen opvoeding bij het eerste meetmoment en seksueel gedrag bij het tweede meetmoment (Taris & Semin, 1998).

De samenhang tussen ouderlijke steun en seksuele ervaring lijkt sterker te zijn bij jonge adolescenten (Lammers et al., 2000; Taris & Semin, 1998). Blijkbaar maakt ouderlijke steun vooral iets uit voor het al dan niet seksueel actief worden op relatief jonge leeftijd. Daarnaast is de gevonden samenhang sterker aanwezig bij meisjes dan bij jongens. Verschillende studies vinden uitsluitend of sterkere verbanden voor meisjes dan voor jongens, maar er zijn geen studies die het omgekeerde vinden (Davis & Friel, 2001; McNeely et al., 2002; Miller et al., 1997; Small & Luster, 1994; Rose et al., 2005).

Steun en beschermingsgedrag

Resultaten van studies naar de rol van ouderlijke steun voor de mate waarin jongeren zich beschermen tegen soa en hiv zijn niet eenduidig. Eén studie vond dat meisjes die beter met de ouders kunnen praten, consequenter zijn in hun condoomgebruik voor het 18e jaar (Longmore, Manning & Giordano, 2001). Andere studies vonden geen verbanden tussen ouderlijke steun en condoomgebruik, alleen verbanden voor seks met vaste partners (Miller, Forehand & Kotchick, 1999) of juist alleen voor seks met losse partners (De Graaf et al., 2005). Sommige studies vonden alleen verbanden voor meisjes (Werner-Wilson & Vosburg, 1998) of Afro-Amerikaanse jongeren (Huebner & Howell, 2003), een andere studie vond juist weer sterkere verbanden voor blanke jongeren (Doljanac & Zimmerman, 1998). Biglan et al. (1990) rapporteerden een negatief verband tussen ouderlijke steun (veel tijd samen doorbrengen, plezier hebben) en 'seksueel risico gedrag', maar dit verband verdween na controle voor, onder andere, gezinsstructuur (het al dan niet bij beide biologische ouders wonen).

In tegenstelling tot deze tegenstrijdige verbanden met condoomgebruik, wijzen de resultaten van studies naar anticonceptiegebruik wel allemaal in dezelfde richting. Verschillende studies tonen aan dat jongeren vaker consequent anticonceptie gebruiken als ze meer tevreden zijn over de relatie met de moeder of wanneer ze meer steun, betrokkenheid bij school of positieve communicatiestijlen van de ouders ervaren (De Graaf et al., 2005; Dittus & Jaccard, 2000; Dittus, Jaccard & Gordon, 1999, Frisco, 2005; Jaccard, Dittus & Gordon, 1996; Mueller & Powers, 1990). Bovendien is de kans op ongewenste zwangerschap kleiner voor jongeren die een relatief 'warm' gezinsklimaat rapporteren (Barnett,

Papini & Gbur, 1991; Dittus & Jaccard, 2000; Moore & Chase-Lansdale, 2001; Resnick et al., 1997; Russell, 2002).

Steun en seksuele beleving

Seksuele gezondheid is niet uitsluitend de afwezigheid van ziekte, disfunctioneren of ongemak, maar omvat ook het vermogen om van seks te genieten¹. Verschillende studies tonen verbanden aan tussen ouderlijke steun en positieve gevoelens rondom seksualiteit of het vermogen om seksuele interacties voor beide partners prettig te laten verlopen. Nederlandse jongeren, vooral meisjes, zijn bijvoorbeeld meer tevreden over hun seksleven wanneer ze meer steun krijgen van de ouders (De Graaf et al., 2005; Sandfort, 1988). In een studie onder vrouwelijke studenten werd een verband gevonden tussen het hebben van weinig communicatieve ouders en schuldgevoelens rondom de eerste geslachts-gemeenschap (Moore & Davidson, 1997). Ten slotte lijken jongeren die hun ouders als meer affectief ervaren, beter in staat te zijn om zich verbonden te voelen en over seks te praten met hun sekspartners, om ongewenste contacten te weigeren en om seksuele interacties te sturen in een richting die voor beide partners prettig is (Crosby et al., 2002; Sionéan et al., 2002; Stone & Ingham, 2002; Taris & Semin, 1998; Troth & Peterson, 2000; Van Zessen, 1995).

Controle

Controle en seksuele ervaring

Verbanden tussen de mate van controle door de ouders en seksueel gedrag lijken sterk afhankelijk te zijn van de manier waarop controle is geoperationaliseerd. Verschillende studies naar ervaring met geslachts-gemeenschap vinden dat een hogere mate van controle (minder permissiviteit, meer toezicht, ouders worden als streng gezien) samenhangen met een latere leeftijd van de eerste geslachts-gemeenschap (Bates, Alexander, Oberlander, Dodge, & Pettit, 2003; Borawski, Ievers-Landis, Lovegreen & Trapl, 2003; Capaldi, Crosby & Stoolmiller, 1996; Jemmott & Jemmott, 1992; Longmore et al., 2001; Smith, 1997; Taris & Semin, 1997). Bijna al deze studies zijn longitudinaal en tonen daarom aan dat de mate van controle van de ouders (ook) vooraf gaat aan het seksuele gedrag van het kind.

Er zijn echter ook studies die iets anders vinden. Eén studie vond bijvoorbeeld geen verband tussen toezicht van de ouders en seksuele ervaring (Baker et al., 1988). Een Noorse longitudinale studie vond dat een hoge mate van overbescherming (het kind mocht helemaal niets zelf beslissen) juist samenhang met een jongere leeftijd van de eerste geslachts-gemeenschap (Pedersen et al., 2003). In een cross-sectionele studie hadden jongeren een grotere kans om seksueel actief te zijn als de moeder meer waarde hechtte aan (het handhaven van) regels (Taris & Semin, 1998). Twee studies vonden curvilineaire verbanden. Beide stu-

1 Dit is een niet-officiële definitie van de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) uit 2002.

dies vonden dat de kans op ervaring met geslachtsgemeenschap tijdens de vroege adolescentie inderdaad het grootst is als de ouders helemaal geen regels hebben of totaal niet streng zijn, maar dat jongeren die zeer strenge ouders hebben toch ook vaker seksuele ervaring hebben dan jongeren met gemiddeld strenge ouders (Miller, McCoy, Olson & Wallace, 1986; Roche et al., 2005). Daarnaast vonden Roche et al. (2005) een interactie-effect tussen de sociaal economische status (SES) van de buurt en ouderlijke controle. In buurten met een hoge SES neemt de kans op seksuele ervaring toe wanneer de ouders meer regels hebben. De auteurs concluderen dat het stellen van regels in buurten met een hoge SES mogelijk door jongeren 'overdreven' wordt gevonden, hetgeen een averechts effect heeft. Regels moeten 'redelijk' gevonden worden.

Controle en beschermingsgedrag

Verbanden tussen controle en beschermingsgedrag lopen nog meer uiteen dan die tussen controle en seksuele ervaring. Verschillende studies vonden geen enkel verband tussen de mate van ouderlijke controle en het gebruik van condooms of anticonceptie (Dittus & Jaccard, 2000; Huebner & Howell, 2003; Jemmott & Jemmott, 1992). Twee studies vonden dan jongeren consequenter condooms en anticonceptie gebruiken wanneer ze van hun ouders meer tijd met hun vrienden mogen doorbrengen zonder dat de ouders daarbij zijn (Baker et al., 1988; Borawski et al., 2003) Eén studie vond dat (blanke) jongeren die zelf mogen bepalen hoe laat ze 's avonds thuis komen vaker condooms gebruiken (Doljanac & Zimmerman, 1998). Het tegenovergestelde werd echter gevonden voor jongeren die erg veel zelf mogen beslissen (bijvoorbeeld hoe laat ze thuiskomen, waar ze hun geld aan uitgeven, welke lessen ze volgen en of ze überhaupt naar school gaan) (Frisco, 2005). Wellicht bestaat er ook tussen controle en beschermingsgedrag een curvilineair verband, waarbij jongeren die bijna niks mogen (geen tijd mogen doorbrengen met vrienden) of juist alles zelf mogen bepalen zichzelf het slechtst beschermen tegen ongewenste zwangerschap en soa. Wanneer een curvilineair verband met een lineaire methode wordt getoetst, wordt vaak geen verband gevonden.

Controle en seksuele beleving

Een hoge mate van (autoritaire) controle lijkt niet gunstig te zijn voor het ontwikkelen van een positieve seksualiteitsbeleving. Vrouwelijke studentes rapporteerden in één studie meer schuldgevoelens rond de eerste geslachtsgemeenschap wanneer ze de vader als zeer streng beschreven (Moore & Davidson, 1997). In een Nederlandse studie onder 17 tot 25 jarigen waren degenen die aangaven dat de vader en moeder hen meer vrij lieten meer tevreden met hun seksleven (Sandfort, 1988). In een andere studie werd aan moeders gevraagd hoeveel waarde zij hechtten aan (het handhaven van) regels, dat kinderen doen wat hun gezegd wordt en dat ze respect hebben voor autoriteit. Kinderen van moeders die meer waarde hechtten aan deze aspecten van (autoritaire) controle,

verwachtten meer moeite te hebben om met hun partners over seks te praten (Taris & Semin, 1998).

Ouderlijke kennis van het kind

Ouderlijke kennis en seksuele ervaring

In tegenstelling tot controle hangt een hogere mate van kennis ondubbelzinnig samen met minder seksuele ervaring of een latere leeftijd van de eerste geslachtsgemeenschap. Een aantal cross-sectionele studies vonden bijvoorbeeld dat kinderen een kleinere kans hadden om seksueel actief te zijn, of – als ze nog maagd waren – een lagere intentie hadden om in het komende jaar voor het eerst seks te gaan hebben wanneer de ouders meer van hen afwisten (Borawski et al., 2003; Meschke & Silbereisen, 1997; Small & Luster; Rose et al., 2005).

Longitudinale studies geven een vergelijkbaar resultaat. Zo vonden Hope & Chapple (2005) dat jongeren die op 11- tot 13-jarige leeftijd meer aan de moeder vertellen, minder vaak ervaring hebben met geslachtsgemeenschap op 15- tot 17-jarige leeftijd. Een andere studie vond een negatief verband tussen ouderlijke kennis op 13-jarige leeftijd en het aantal sekspartners van de kinderen op 16- of 17-jarige leeftijd (Bates et al., 2003). Ook in een Noorse studie werd gevonden dat de mediane leeftijd van de eerste geslachtsgemeenschap voor zowel jongens als meisjes lager is wanneer de ouders weinig van hun kind weten op 12- tot 14-jarige leeftijd (Pedersen et al., 2003).

Ouderlijke kennis en beschermingsgedrag

Jongeren die zeggen dat de ouders meer van hen afweten, gebruiken vaker condooms en vertonen minder seksueel 'risicogedrag' (meestal samengestelde schalen van het aantal en de aard van de sekspartners, en condoomgebruik) (Borawski et al., 2003; Huebner & Howell, 2003; Luster & Small, 1994; Metzler et al., 1994; Miller et al., 1999; Rodgers, 1999). De enige studie die dit niet bevestigt, richt zich uitsluitend op condoomgebruik (Rai et al., 2003). In een prospectieve studie onder Afro-Amerikaanse meisjes werd daarnaast gevonden dat meisjes die aangaven dat de ouders soms of nooit weten waar of met wie ze zijn, een 2,9 keer grotere kans hadden op een soa in de 18 maanden erna, dan meisjes met ouders die dit meestal wel of altijd weten (Crosby, DiClemente, Wingood, Lang & Harrington, 2002). Daarnaast hangt een grotere mate van kennis samen met beter anticonceptiegebruik en een kleinere kans op ongewenste zwangerschap (De Graaf et al., 2005).

Ouderlijke kennis en seksuele beleving

Meisjes die de timing van de eerste geslachtsgemeenschap precies goed vonden, geven aan dat de ouders meer van hen weten dan meisjes die dit te vroeg of te laat vonden (Cotton, Mills, Succop, Biro & Rosenthal, 2004). Vergelijkbare resultaten werden gevonden in een Nederlandse studie. In deze studie werden daarnaast zwakke verbanden gevonden tussen ouderlijke kennis enerzijds en

een grotere mate van tevredenheid over en assertiviteit en zelfvertrouwen in seksuele interacties anderzijds (De Graaf et al., 2005).

Samenvatting en conclusie

Dit artikel geeft een overzicht van empirisch onderzoek naar verbanden tussen ouderlijke steun, controle en kennis enerzijds, en seksueel gedrag en seksuele gezondheid van jongeren anderzijds. Het overgrote deel van de hier beschreven studies richt zich op de rol die ouders spelen bij ervaringen met geslachtsgemeenschap en vooral de leeftijd waarop dit voor het eerst gebeurt. Het is lastig om op grond van deze uitkomstmaat conclusies te trekken over welke opvoeding het meest 'gunstig' is. Immers: wijst seksuele ervaring op jonge leeftijd op een 'natuurlijke' seksuele ontwikkeling of is het juist 'prematuur'? Zijn oudere adolescenten die nog geen ervaring hebben verstandig of zijn ze juist afgeremd in hun seksuele ontwikkeling? Of maakt het eigenlijk helemaal niet uit of iemand nou 14 of 18 is als hij of zij voor het eerst geslachtsgemeenschap heeft? Er zijn wel aanwijzingen dat het gunstig is om seks tot een bepaalde leeftijd uit te stellen. Jongeren die op zeer jonge leeftijd voor het eerst geslachtsgemeenschap hebben (met 14 jaar of eerder) geven bijvoorbeeld vaker aan dat ze hiertoe zijn overgehaald of gedwongen dan jongeren die dit op latere leeftijd doen. Ook beschermen deze relatief jonge starters zichzelf minder goed tegen zwangerschap en SOA. Daarna maakt het voor de kans op deze seksuele risico's niet meer zoveel uit hoe oud iemand precies is bij de eerste geslachtsgemeenschap (De Graaf et al., 2005). Inderdaad blijkt een hogere mate van ouderlijke steun vooral bij jonge adolescenten samen te hangen met een kleinere kans op seksuele ervaring. Daarnaast worden verbanden gevonden tussen meer ouderlijke steun en beter anticonceptie- en condoomgebruik, meer positieve gevoelens rondom seksualiteit en betere vaardigheden in seksuele interacties.

Deze bevindingen kunnen op verschillende manieren geïnterpreteerd worden. Ten eerste kan het zo zijn dat gezinnen met veel steun in zijn algemeenheid psychisch gezonde kinderen voortbrengen. De positieve relatie tussen ouderlijke steun en goede sociale vaardigheden is bijvoorbeeld al eerder aangetoond (Barber, 1997). Eén van de gevolgen hiervan is dat jongeren die opgroeien in een warm gezin zich beter bewust zijn van hun eigen behoeften en beter in staat zijn deze te realiseren.

Een andere verklaring is dat jongeren die een goede band hebben met de ouders meer geneigd zijn om aan de verwachtingen van de ouders tegemoet te komen. Omdat veel ouders graag zouden willen dat hun kinderen niet te jong aan seks beginnen en hier verstandig mee omgaan, zou een hogere mate van ouderlijke steun kunnen resulteren in dergelijk gedrag van de kinderen. Dit verklaart echter niet waarom jongeren die opgroeien in warme gezinnen ook vaardiger zijn in seksuele interacties en meer tevreden zijn over hun seksleven.

Wanneer er verschillen worden gevonden tussen jongens en meisjes, is het over het algemeen zo dat verbanden voor meisjes sterker zijn, of voor meisjes wel aanwezig en voor jongens niet. Dit komt overeen met bevindingen van onderzoek naar de invloed van ouderlijke steun op emotionele problemen (Helsen et al., 2000; Holler & Hurrelmann, 1990). Mogelijk heeft ouderlijke steun in zijn algemeenheid meer invloed op meisjes dan op jongens. Ook kan het zo zijn dat ouderlijke steun bij meisjes vaker wordt gecombineerd met boodschappen over seksualiteit (DiIorio et al., 1999; Klai, 2005), die vaak waarschuwend zijn. Een derde verklaring kan worden gevonden in de theorie van de vrouwelijke erotische plasticiteit (Baumeister, 2000), die ervan uitgaat dat de vrouwelijke seksualiteit over het algemeen veranderlijker is en gevoeliger voor sociale invloeden dan mannelijke seksualiteit.

Controle heeft betrekking op het aantal regels dat ouders stellen, de mate waarin ze toezicht houden en de mate waarin de kinderen betrokken worden bij belangrijke beslissingen (autoritatief versus autoritair). Controle is een meer gecompliceerde dimensie dan ouderlijke steun, hetgeen is terug te zien in het gebrek aan eenduidigheid in de samenhangen met seksueel gedrag en seksuele gezondheid. Zowel teveel als te weinig controle kunnen negatieve gevolgen hebben. Sommige onderzoekers maken onderscheid tussen 'positieve' controle (structuur of autoritatieve controle: heldere en redelijke regels) en 'negatieve' controle (dwang of autoritaire controle: het willekeurig eisen van gehoorzaamheid) (Maccoby & Martin, 1983; Skinner et al., 2005). Een 'redelijke' mate van controle lijkt samen te hangen met later seksueel actief worden en beter anti-conceptie- en condoomgebruik. Welke regels precies als 'redelijk' worden ervaren verschilt per levensdomein en leeftijdsgroep. Voor een 15-jarige kan het op een bepaalde tijd thuis moeten zijn nog redelijk zijn, maar geen tijd alleen door kunnen brengen met vrienden niet. Voor een 20-jarige zal het op een bepaalde tijd thuis te moeten zijn eerder botsen met zijn of haar behoefte aan autonomie.

Kennis hebben van het gaan en staan van een kind is een opvoedstrategie die een oplossing biedt voor het dilemma tussen de behoefte van ouders aan controle en de toenemende behoefte van het kind aan autonomie. Kinderen worden vrijgelaten om dingen te doen waar de ouders niet bij zijn, maar vertellen de ouders wat ze doen en met wie. Deze strategie lijkt goed te werken. Jongeren die zeggen dat de ouders meer van hen weten, hebben minder vaak ervaring met geslachtsgemeenschap op zeer jonge leeftijd. Wanneer jongeren seksuele ervaring hebben, zeggen ze vaker dat ze hier zelf aan toe waren, ze beschermen zich beter tegen soa en ongewenste zwangerschap en zijn meer tevreden, assertief en zelfverzekerd in seksuele interacties. Een gebruikelijke verklaring voor dergelijke verbanden met ouderlijke kennis is dat ouders, door middel van deze kennis, in de gaten houden of het goed gaat met hun kind en op tijd bij kunnen sturen wanneer dat nodig lijkt te zijn.

Al deze verklaringen zijn echter unidirectioneel, net als de resultaten van de meerderheid van de studies die in dit artikel zijn samengevat. Het is erg on-

waarschijnlijk dat gedrag van de ouders niet op zijn minst deels een reactie is op het gedrag van de kinderen. Ondanks dat dit zelden onderzocht is, is goed mogelijk dat de relatie tussen ouders en kinderen verslechtert als gevolg van het seksueel actief worden van een kind. Onderzoekers die wel keken naar bilaterale verbanden tussen ouders en kinderen, vonden inderdaad dat communicatie tussen ouders en kinderen na de eerste geslachtsgemeenschap van het kind slechter werd en vaker gericht was op problemen (Karofsky, Zeng & Kosorok, 2000; Ream, 2006). Mogelijk nemen ouders het hun kind toch (onbewust) kwalijk dat hij of zij niet aan hun verwachtingen voldoet, of wellicht is het gewoon een automatische reactie op een signaal dat hun kind weer een stapje dichterbij de volwassenheid is.

Daarnaast is het goed mogelijk dat kinderen die seksueel actief worden minder aan de ouders vertellen, omdat er nou eenmaal meer te verzwijgen valt. Als gevolg hiervan zijn ouders van seksueel actieve adolescenten minder op de hoogte van wat er in hen omgaat. Vooral wanneer de ouders niet staan te juichen als hun kind seks heeft zou dit het geval kunnen zijn, omdat kinderen die dingen doen die de ouders niet leuk vinden minder geneigd zijn om uit zichzelf iets aan de ouders te vertellen (Darling, Cumsille, Caldwell & Dowdy, 2006).

Ten slotte is het niet onwaarschijnlijk dat zowel een afnemende affectie, controle en monitoring als het seksueel actief worden allemaal deel uitmaken van hetzelfde ontwikkelingsproces. Met het ouder worden nemen kinderen steeds meer afstand, ze krijgen steeds meer autonomie en vertellen minder aan de ouders en meer aan vrienden of een eventuele partner. Tegelijkertijd neemt de kans op ervaring met geslachtsgemeenschap toe. Er hoeft dan geen causaal verband te bestaan tussen deze aspecten. Er zijn studies die deze hypothese ondersteunen. Ream & Savin-Williams (2005) lieten zien dat een afname in de kwaliteit van de ouder-kind relatie en in de tijd die samen wordt doorgebracht, zowel voorafgaat als volgt op de eerste ervaringen met geslachtsgemeenschap. Wight, Williamson, & Henderson (2006) vonden vergelijkbare resultaten voor een afname in het aantal regels dat ouders voor hun kinderen stellen.

Aanbevelingen voor toekomstig onderzoek

Dit overzicht beperkt zich tot verbanden tussen opvoeding en seksuele ontwikkeling van adolescenten. Dientengevolge kunnen we niets zeggen over het relatieve belang van opvoeding, noch over eventuele mediërende factoren. Een literatuurstudie naar determinanten van seksuele ontwikkeling én de invloed van ouders op deze determinanten zou bijdragen aan het verklaren van de verbanden die in dit overzichtsartikel zijn beschreven.

Daarnaast betrekken de meeste van de hier bestudeerde studies slechts één of twee van de hier beschreven opvoedingsdimensies in het onderzoek, zodat er niets gezegd kan worden over interacties of mediatie tussen deze factoren. Het is zeer waarschijnlijk dat ouderlijke kennis zelf samenhangt met ouderlijke steun

en controle. Voordat kinderen iets vertellen aan de ouders, moet aan bepaalde voorwaarden zijn voldaan. Vertrouwen van de ouders (dat hun kind de goede beslissingen zal nemen en geen dingen stiekem doet) hangt bijvoorbeeld samen met ouderlijke kennis (Kerr, Stattin & Trost, 1999). Daarnaast is het zo dat kinderen van autoritatieve ouders sneller zullen aangeven dat ze het ergens niet mee eens zijn dan kinderen van autoritaire ouders (Darling et al., 2006). Zowel steun als (autoritatieve) controle lijken dus belangrijke voorwaarden te zijn van ouderlijke kennis. Dit resulteert in twee mogelijke verklaringen voor het verband tussen kennis en seksuele ontwikkeling die nader onderzocht zouden moeten worden. De eerste verklaring is dat steun en (autoritatieve) controle de basis vormen voor ouderlijke kennis, hetgeen vervolgens een gunstige uitwerking heeft op seksuele ontwikkeling. De tweede verklaring zou kunnen zijn dat zowel seksueel gedrag als de mate waarin de ouders op de hoogte zijn van het doen en laten van de kinderen het gevolg zijn van steun en (autoritatieve) controle. Het verband dat gevonden wordt tussen ouderlijke kennis en seksueel gedrag is dan een zogenaamd 'schijnverband'.

De meerderheid van de studies die hier bestudeerd zijn maken gebruik van een cross-sectioneel design. De interpretatie dat de gevonden verbanden wederzijds kunnen zijn, zijn dan ook grotendeels speculatief. Zelfs de longitudinale studies in dit overzicht geven geen uitsluitel over mogelijke reacties van de ouders op de kinderen, omdat ze vrijwel allemaal niet-recursieve designs gebruiken. En zelfs bij de longitudinale studies die wel controleerden voor bijvoorbeeld seksueel gedrag bij de eerste meting, werden andere psychische en gedragsmatige factoren die gewoonlijke vooraf gaan aan de eerste geslachtsgemeenschap (zoals seksuele interesse, verkering hebben en minder vergaande vormen van seksueel gedrag) niet meegenomen. Ouders kunnen dan al lang hebben gereageerd op deze signalen dat hun kind binnenkort de eerste geslachtsgemeenschap zal hebben.

Een longitudinale studie naar de (relatieve) invloed van zowel algemene als seksuele opvoeding op seksuele ontwikkeling, waar ook gekeken wordt naar de invloed van jongeren op hun ouders, zou een unieke bijdrage leveren aan de bestaande kennis op dit terrein. Hierbij dient seksualiteit niet te worden beperkt tot ervaring met verschillende vormen van seks, maar moet ook de ontwikkeling van cognities, vaardigheden en gevoelens op seksueel gebied bestudeerd worden.

Betekenis van deze bevindingen voor ouders

Dit literatuuroverzicht laat zien dat algemene opvoeding, waarvan al eerder uitgebreid is aangetoond dat het een gunstig effect heeft op de ontwikkeling in andere levensdomeinen, ook op een positieve manier samenhangt met seksuele ontwikkeling van adolescenten. Voor ouders die het moeilijk vinden om met hun kinderen over seksualiteit te praten kan dit een geruststellend resultaat zijn. Door middel van steun en warmte, een op de leeftijd van het kind toe-

gesneden mate van controle en voldoende kennis van het gaan en staan van hun kind, kunnen ouders al bijdragen aan een gezonde seksuele ontwikkeling. Wanneer ouders het gevoel hebben aan deze voorwaarden te voldoen, kunnen ze iets meer vertrouwen hebben dat hun kind de juiste beslissingen zal nemen, ook met betrekking tot seksualiteit.

Literatuur

- Baker, S. A., Thalberg, S. P., & Morrison, D. M. (1988). Parents' behavioral norms as predictors of adolescent sexual activity and contraceptive use. *Adolescence*, 23, p. 265-82.
- Barnett, J. K., Papini, D. R., & Gbur, E. (1991). Familial correlates of sexually active pregnant and nonpregnant adolescents. *Adolescence*, 26, p. 457-472.
- Barber, B.K. (1997). Adolescent socialization in context: The role of connection, regulation, and autonomy in the family. *Journal of Adolescent Research*, 12, 5-11.
- Bates, J. E., Alexander, D., Oberlander, S., Dodge, K. A., & Pettit, G. S. (2003). Antecedents of sexual activity at ages 16 and 17 in a community sample followed from age 5. In: J. Bancroft (Ed.). *Sexual Development in Childhood* (pp. 206-237). Bloomington: Indiana University Press.
- Baumeister, R. F. (2000). Gender differences in erotic plasticity: The female sex drive as socially flexible and responsive. *Psychological Bulletin*, 126, 347-374.
- Biglan, A., Metzler, C. W., Wirt, R., Ary, D. V., et al. (1990). Social and behavioral factors associated with high-risk sexual behavior among adolescents. *Journal of Behavioral Medicine*, 13, p. 245-261.
- Borawski, E. A., Ievers-Landis, C. E., Lovegreen, L. D., & Trapl, E. S. (2003). Parental monitoring, negotiated unsupervised time, and parental trust: The role of perceived parenting practices in adolescent health risk behaviors. *Journal of Adolescent Health*, 33, 60-70.
- Capaldi, D. M., Crosby, L., & Stoolmiller, M. (1996). Predicting the timing of first sexual intercourse for at risk adolescent males. *Child Development*, 57, 344-359.
- Cotton, S., Mills, L., Succop, P. A., Biro, F. M., & Rosenthal, S. L. (2004). Adolescent girls' perceptions of the timing of their sexual initiation: "too young" or "just right"? *Journal of Adolescent Health*, 34, p. 453-458.
- Crosby, R. A., DiClemente, R. J., Wingood, G. M., & Harrington, K. (2002). HIV/STD prevention benefits of living in supportive families: A prospective analysis of high risk African American female teens. *American Journal of Health Promotion*, 16, p. 142-145.
- Crosby, R. A., DiClemente, R. J., Wingood, G. M., Lang, D. L., & Harrington, K. (2002). Infrequent parental monitoring predicts sexually transmitted infections among low-income African American female adolescents. *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine*, 157, p. 169-173.
- Darling, N., Cumsille, P., Caldwell, L. L., & Dowdy, B. (2006). Predictors of adolescents' disclosure to parents and perceived parental knowledge: Between- and within-person differences. *Journal of Youth and Adolescence*, 35, 667-678.
- Davis, E. C., & Friel, L. V. (2001). Adolescent sexuality: Disentangling the effects of family structure and family context. *Journal of Marriage and the Family*, 63, 669-681.
- De Graaf, H., Meijer, S., Poelman, J., & Vanwesenbeeck, I. (2005). *Seks onder je 25^e: Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2005* [Sex under 25: Sexual health of young people in the Netherlands in the year 2005]. Delft, The Netherlands: Eburon.
- Dilorio, C., Kelley, M. & Hockenberry-Eaton, M. (1999). Communication about sexual issues: mothers, fathers, and friends. *The Journal of Adolescent Health*, 24, 181-189.

- Dittus, P. J., & Jaccard, J. (2000). Adolescents' perceptions of maternal disapproval of sex: Relationship to sexual outcomes. *Journal of Adolescent Health, 26*, p. 268-278.
- Dittus, P. J., Jaccard, J., & Gordon, V. V. (1999). Direct and nondirect communication of maternal beliefs to adolescents: Adolescent motivations for premarital sexual activity. *Journal of Applied Social Psychology, 29*, p. 1927-1963.
- Doljanac, R. F., & Zimmerman, M.A. (1998). Psychosocial factors and high-risk sexual behavior: Race differences among urban adolescents. *Journal of Behavioral Medicine, 21*, 451-467.
- Dutra, R., Miller, K. S., & Forehand, R. (1999). The process and content of sexual communication with adolescents in two-parent families: Associations with sexual risk-taking behavior. *AIDS and Behavior, 3*, p. 59-66.
- Fingerson, L. (2005). Do mothers' opinions matter in teens' sexual activity? *Journal of Family Issues, 26*, 947-974.
- Frisco, M. L. (2005). Parental involvement and young women's contraceptive use. *Journal of Marriage and the Family, 67*, 110-121.
- Helsen, M., Vollebergh, W., & Meeus, W. (2000). Social support from parents and friends and emotional problems in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence, 29*, p. 319-335.
- Holler, B., & Hurrelmann, K. (1990). The role of parent and peer contacts for adolescents' state of health. In: K. Hurrelmann, and F. Lösel (eds.), *Health Hazards in Adolescence (pp. 409-432)*. Berlin: De Gruyter.
- Hope, T. L., & Chapple, C. L. (2005). Maternal characteristics, parenting, and adolescent sexual behavior: The role of self-control. *Deviant Behavior, 26*, p. 25-45
- Huebner, A. J., & Howell, L. W. (2003). Examining the relationship between adolescent sexual risk-taking and perceptions of monitoring, communication, and parenting styles. *Journal of Adolescent Health, 33*, p. 71-78.
- Hutchinson, M. K. (2002). The influence of sexual risk communication between parents and daughters on sexual risk behaviors. *Family Relations, 51*, p. 238-247.
- Jaccard, J., Dittus, P. J., & Gordon, V. V. (1996). Maternal correlates of adolescent sexual and contraceptive behavior. *Family Planning Perspectives, 28*, 159-165.
- Jemmott, L. S., & Jemmott, J. B. (1992). Family structure, parental strictness, and sexual behavior among inner-city Black male adolescents. *Journal of Adolescent Research, 7*, p. 192-207.
- Karofsky, P. S., Zeng, L., & Kosorok, M. R. (2000). Relationship between adolescent-parental communication and initiation of first intercourse by adolescents. *Journal of Adolescent Health, 28*, 41-45.
- Kerr, M., Stattin, H., & Trost, K. (1999). To know you is to trust you: parents' trust is rooted in child disclosure of information. *Journal of Adolescence, 22*, 737-752.
- Klaï, T. (2005). Intergenerationeel onderzoek naar de communicatie over seksualiteit. Een studie bij ouders en jongeren van 15 tot 21 jaar. Ongepubliceerd proefschrift. Vrije Universiteit van Brussel.
- Lammers, C., Ireland, M., Resnick, M., & Blum, R. (2000). Influences on adolescents' decision to postpone onset of sexual intercourse: a survival analysis of virginity among youths aged 13 to 18 years. *Journal of Adolescent Health, 26*, 42-48.
- Longmore, M. A., Manning, W. D., & Giordano, P. C. (2001). Preadolescent parenting strategies and teens' dating and sexual initiation: A longitudinal analysis. *Journal of Marriage & the Family, 63*, p. 322-335.
- Luster, T., & Small, S. A. (1994). Factors associated with sexual risk-taking behaviors among adolescents. *Journal of Marriage and the Family, 56*, 3, p. 622-632.
- Maccoby, E., & Martin, J. (1983). Socialization in the context of the family. Parent-child interaction. In E. M. Hetherington (Ed.), *Handbook of child psychology (Vol. 4, pp. 1-101)*. New York: Wiley.

- McNeely, C., Shew, M. L., Beuhring, T., Sieving, R., Miller, B. C., & Blum, R. W. (2002). Mothers' influence on the timing of first sex among 14- and 15-year-olds. *Journal of Adolescent Health, 31*, 256-265.
- Meschke, L. L., & Silbereisen, R. K. (1997). The influence of puberty, family processes, and leisure activities on the timing of first sexual experience. *Journal of Adolescence, 20*, p. 403-418.
- Metzler, C. W., Noell, J., Biglan, A., Ary, D. et al. (1994). The social context for risky sexual behavior among adolescents. *Journal of Behavioral Medicine, 17*, p. 419-438.
- Miller, B. C., McCoy, J. K., Olson, T. D., & Wallace C. M. (1986). Parental discipline and control attempts in relation to adolescent sexual attitudes and behavior. *Journal of Marriage & the Family, 48*, p. 503-512.
- Miller, B. C., Norton, M. C., Curtis, T., Hill, E. J., Schvaneveldt, P., & Young, M. H. (1997). The timing of sexual intercourse among adolescents: Family, peer and other antecedents. *Youth and Society, 29*, 54-83.
- Miller, K. S., Forehand, R., & Kotchick, B. A. (1999). Adolescent sexual behavior in two ethnic minority samples: The role of family variables. *Journal of Marriage and the Family, 61*, 85-98.
- Moore, M. R., & Chase-Lansdale, P. L. (2001). Sexual intercourse and pregnancy among African American girls in high-poverty neighborhoods: The role of family and perceived community environment. *Journal of Marriage & the Family, 63*, p. 1146-1157.
- Moore, N. B., & Davidson, J. K. Sr. (1997). Guilt about first intercourse: Antecedent of sexual dissatisfaction among college women. *Journal of Sex & Marital Therapy, 23*, p. 29-46.
- Mueller, K. E., & Powers, W. G. (1990). Parent-child sexual discussion: Perceived communicator style and subsequent behavior. *Adolescence, 25*, p. 469-482.
- Paul, C., Fitzjohn, J., Herbison, P., & Dickson, N. (2000). The determinants of sexual intercourse before age 16. *Journal of Adolescent Health, 27*, 136-147.
- Pedersen, W., Samuelsen, S. O., & Wichstrøm, L. (2003). Intercourse debut age: Poor resources, problem behavior, or romantic appeal? A population based longitudinal study. *The Journal of Sex Research, 40*, 333-345.
- Rai, A. A., Stanton, B., Wu, Y., Li, X., Galbraith, J., Cottrell, L., et al. (2003). Relative influences of perceived parental monitoring and perceived peer involvement on adolescent risk behaviors: an analysis of six cross-sectional data sets. *Journal of Adolescent Health, 33*, p. 108-118.
- Ream, G. L. (2006). Reciprocal effects between the perceived environment and heterosexual intercourse among adolescents. *Journal of Youth and Adolescence, 35*, 771-785.
- Ream, G. L., & Savin-Williams, R. C. (2005). Reciprocal associations between adolescent sexual activity and quality of youth-parent interactions. *Journal of Family Psychology, 19*, 171-179.
- Resnick, M. D., Bearman, P. S., Blum, R. W., Bauman, K. E., Harris, K. M., Jones, J., et al. (1997). Protecting adolescents from harm: Findings from the National Longitudinal Study on Adolescent Health. *JAMA: Journal of the American Medical Association, 278*, p. 823-832.
- Roche, K. M., Mekos, D., Alexander, C. S., Astone-Nan, M., Bandeen-Roche, K., & Ensminger, M. E. (2005). Parenting influences on early sex initiation among adolescents: How neighborhood matters. *Journal of Family Issues, 26*, p. 32-54.
- Rodgers, K. B. (1999). Parenting processes related to sexual risk-taking behaviors of adolescent males and females. *Journal of Marriage & the Family, 61*, p. 99-109.
- Russell, S. T. (2002). Childhood developmental risk for teen childbearing in Britain. *Journal of Research on Adolescence, 12*, 305-324.

- Sandfort, Th.G.M. (1988). *Het belang van de ervaring: Over seksuele contacten in de vroege jeugdja- ren en seksueel gedrag en beleven op latere leeftijd*. Utrecht: Interfacultaire Werkgroep Homo- studies.
- Silk, J. S., Morris, A. S., Kanaya, T., & Steinberg, L. (2003) Psychological control and autonomy granting: opposite ends of a continuum or distinct constructs? *Journal of Research on Adolescence*, 13, 113-128.
- Skinner, E., Johnson, S., & Snyder, T. (2005). Six dimensions of parenting: A motivational model. *Parenting: Science and Practice*, 5, 175-235.
- Sionéan, C., DiClemente, R. J., Wingood, G. M., Crosby, R., Cobb, B. K., Harrington, K., et al. (2002) Psychosocial and behavioral correlates of refusing unwanted sex among African American adolescent females. *Journal of Adolescent Health*, 30, p. 55-63.
- Small, S. A., & Luster, T. (1994). Adolescent sexual activity: An ecological, risk-factor approach. *Journal of Marriage and the Family*, 56, 181-192.
- Smith, C. A. (1997). Factors associated with early sexual activity among urban adolescents. *Social Work*, 42, 334-346.
- Somers, C. L., & Paulson, S. E. (2000). Students' perceptions of parent-adolescent closeness and communication about sexuality: Relations with sexual knowledge, attitudes, and behaviors. *Journal of Adolescence*, 23, p. 629-644.
- Stattin, H. & Kerr, M. (2000). Parental monitoring: A reinterpretation. *Child Development*, 71, 4, 1072-1085.
- Stone, N. & Ingham, R. (2002). Factors affecting British teenagers' contraceptive use at first intercourse: The importance of partner communication. *Perspectives on Sexual and Reproductive Health*, 34, 191-197.
- Taris, T. W., & Semin, G. R. (1997). Parent-child interaction during adolescence, and the adolescent's sexual experience: control, closeness, and conflict. *Journal of Youth and Adolescence*, 26, 373-398.
- Taris, T. W., & Semin, G. R. (1998). How mothers' parenting styles affect their children's sexual efficacy and experience. *Journal of Genetic Psychology*, 159, 68-81.
- Troth, A., & Peterson, C. C. (2000). Factors predicting safe-sex talk and condom use in early sexual relationships. *Health Communication*, 12, p. 195-218.
- Van Zessen, G. (1995). *Wisselend contact: Seksuele levensverhalen van mensen met veel partners* [Changing partners: Sexual life histories of people with multiple partners]. Leiden, The Netherlands: DSWO Press.
- Vesely, S. K., Wyatt, V. H., Oman, R. F., Aspy, C. B., Kegler, M. C., Rodine, S., Marshall, L., & McLeroy, K. R. (2004). The potential protective effects of youth assets from adolescent sexual risk behaviors. *Journal of Adolescent Health*, 34, p. 356-365.
- Werner-Wilson, R. J., & Vosburg, J. (1998). How do contextual factors and gender differences influence college students' safer sex practices? *Journal of HIV/AIDS Prevention & Education for Adolescents & Children*, 2, p. 33-49.
- Wight, D., Williamson, L., & Henderson, M. (2006). Parental influences on young people's sexual behaviour: A longitudinal analysis. *Journal of Adolescence*, 29, 473-494.
- World Health Organization (2007). [http://www.who.int/reproductive-health/gender/sexual_ health.html](http://www.who.int/reproductive-health/gender/sexual_health.html)